

Vem bryr sig!

AV YLVA FLOREMAN

OKTOBER 1999

"Det är den där rädslan, att man inte vet hur man ska göra i sitt eget hem, i sin egen by, i sin egen affär, i sin egen där där man är, att man inte vet vilken fot man ska stå på."

UR FILMEN

Mats berättar om när hans och Birgittas 14-åriga son har fest för sina jämnåriga kamrater i en lada intill bostaden. När en bil svänger upp på gården förstår föräldrarna att det är äldre ungdomar som kommer. Föräldrarna går ut till festen och finner där tre killar i 20-års åldern, renrakade och iklädda nazistattribut. Mats och Birgitta blir så rädda att benen skakar.

Vad gör vi nu?! Ska vi kasta ut dem, ringa polisen eller ska vi tala med dem? Vad gör man??

Föräldrarna väljer att konfrontera killarna och de ifrågasätter killarnas politiska tillhörighet inför sonens unga kamrater. De visar respekt för dem som människor, men är inte undfallande. Det slu-

tar med att en av nazisterna sover över hos Mats och Birgitta, en annan vill flytta hem till dem för att de "är så snälla". Den tredje hoppar av rörelsen kort därpå, kanske inte som direkt konsekvens av mötet med Mats och Birgitta, men han talar med förundran om den respekt de bemötte honom med.

Detta triggade igång mig och jag sökte upp de här killarna som det talades om. Det jag undrade var: Är de här nazisterna så som medierna beskriver dem? Handlar det om vilsegångna unga killar? Är de så farliga som det sägs? *Vad gör vi när det kommer nazistungdomar till en by?*

BERLIN 1940

Mats berättelse blev trampolinen till Vem bryr sig! men på sätt och vis kan man säga att det började långt tidigare. Med min mormor. Hon bodde med sin dotter, min mor, i Berlin under hitlertiden, från 1929 till 1943. Min mor hade svenskt medborgarskap men min mormor förlorade sitt när hon gifte

sig med en tysk. Min mormor var en egensinnig kvinna som inte tvekade att visa vad hon tyckte även om det försatte henne i farliga situationer. Berättelserna om hennes civilkurage är många.

En av dem handlar om när hon var med sina arbetskamrater på firmafest på en dansrestaurang. När hon blir uppbjuden av en SS-soldat svarar hon: *"Nej tack, jag dansar inte med män med stövlar på."*

SS-soldaten återkommer och bjuder upp henne igen. Hon ger samma svar, *"jag dansar inte med män med stövlar på"*, men lägger också till en uppmaning att sparka Führern där bak. Hon häktas. Men hon har tur, morgonen därpå möter hon en polischef med civilkurage, han hjälper henne ur häktet med både hedern och livet i behåll: Du menar att vår Führer skulle ha en spark där bak för att han inte tog Tjeckoslovakien tidigare?

Med skräckblandad förtjusning har vi bett mamma att berätta om mormors vardagsprotester, om och om igen. Även om min mormor hade tur med sitt ibland huvudlösa egensinne var budskapet till oss barn tydligt; vi ska följa vårt hjärta, och för att kunna göra det måste vi lära oss att lyssna till det.

En gång när jag var tonåring blev hela familjen vittne till polisövergrepp på kajen i Köpenhamn, i väntan på båten till Malmö. Av cirka femhundra personen var mina föräldrar de enda som reagerade. Min mor, som var snabbast och hetsigast, kastade sig in i gruppen av tio poliser och krävde att de skulle anteckna henne som vittne till övergreppet. Detta räddade mannen från åtal för något han inte hade gjort.

Jag minns hur jag stod som förlamad och gapade när poliserna tog strypgrepp på den unge mannen, hur hade jag reagerat om jag hade sett något liknande idag som vuxen? Hade jag bara stått där, blockerad av förskräckelse, som de flesta andra på kajen?

Jag vet inte, jag vet faktiskt inte.

Trots mina förebilder är jag feg när det gäller fysiskt våld och det är oftast den typen av övergrepp vi talar om. Civilkurage handlar inte bara mod utan man måste också veta vad man kan göra. Vi skulle behöva kurser i civilkurage som ger oss handlingsberedskap. I Lund var det till exempel en ung kvinna som blev vittne till hur ett gäng slog ner en ung man. Hon kastade sig in i gruppen och lade sig över offret, förövarna slutade slå! Det är ganska logiskt, många av de här unga männen slår inte på kvinnor.

Jag tror att min bakgrund har betydelse för den här filmen. Som på sätt och vis blev mitt eget

sökande för att finna ut vad jag kan göra – nu – idag – för att förhindra ett fascistiskt eller våldsam samt samhälle i framtiden.

Under filmarbetets gång har jag också insett hur "små" vardagshändelser utförda av "små" människor för så länge sedan som för sextio år kan präglade en människas syn på livet. Jag kan än idag, inom mig, höra mina föräldrars åsikter om hur man ska leva – allt från att vrida ur en disktrasa för att den inte ska surna, till att stå för mina åsikter trots gruppträck.

Filmen har fått mig att inse hur viktigt det är för vårt samhälle att var och en är tydlig i sitt agerande – barn ärver de vuxnas förhållningssätt. Och även om den unge under frigörelseprocessen kanske struntar i att vrida ur disktrasan eller okritiskt hänger på en grupp extremister, så har de hört alternativen och kan plocka upp dem igen när de är mogna för det och inser att allt "tvärtemot" kanske inte var så bra. Det kan jag också se på de nazister som hoppat av aktivt. Eftersom de är uppväxta i ett demokratiskt samhälle är det inte så svårt för dem att komma tillbaka som vi andra kan tro, även om det tar tid.

Ylva Floreman

Ylva och Anders

Martin

Per-George

Tobias

NOVEMBER 1999

När jag började filmen fick jag ofta frågan om jag inte var rädd när jag tog kontakt med de här killarna. Både ja och nej. Nazismen som ideologi är farlig, ett gäng berusade unga män på stan är farliga, men individer är det sällan. Jag trodde heller aldrig att någon av killarna i filmen skulle "resa sig upp och slå en kaffekopp i huvudet" på mig, som Anders i filmen uttryckte det en gång om människors rädsla för dem.

Men något som verkligen skrämmer mig, däremot, är mediernas fixering vid våld och deras förenklingar av verkligheten. Och det skrämmer mig hur våra personliga liv påverkas av mediernas världsbild! För mig är varje enstaka tidning en rysare. Vi lever i ett samhälle där vi med hjälp av medierna ser unga människor som hotfulla företeelser och vi sätter etiketter på dem; värstingar, skinheads, militanta veganer... etcetera.

Ungdomar utmålas som monster och de vuxna blir rädda, till och med för sina egna barn. Våld och övergrepp ger rubriker, och om förövarna själva ser sig som nazister blir rubrikerna ännu fetare. Unga människor med nazistsympatier ges på så sätt ett rörelseutrymme som växer i takt med att de vuxnas rädsla växer.

Vid första mötet med Anders och Per-George var jag också ganska skrädd; ena dagen ser jag skrämmande tv-program om våldsamma nazister och nästa dag sitter jag i samma nazisters lägenhet, snacker och dricker kaffe i ett mörkt rum med neddragna persienner och vitmaktpropaganda på väggarna.

Vad ska jag gå efter? Mediernas bild eller min egen intuition?

Situationen påminde också om mina egna tonår: ungdomar har väl i alla tider gömt sig i mörka rum och allierat sig mot de vuxna och samhället? Men det var kanske första gången jag befann mig i ett ungdomsrum där det fanns fog för rädsla.

Eller?

30 NOVEMBER 1999

Mellan verkligheten och mediernas bild av verkligheten finns ett glapp. Det var detta glapp jag ville fylla i med filmen Vem bryr sig! Jag ville se och visa personerna bakom rubrikerna och min utgångspunkt var den unga människan; *var går gränsen mellan upprorisk tonåring och sann nazist?*

Jag började filmen efter mordet på Björn Söderberg, men före de fyra rikstidningarnas uthängning av svenska nazister. Eftersom jag då hade hunnit påbörja en relation med några av killarna - Anders, Per-Geroge, Martin - blev jag mer observant på uthängningen än vad jag annars kanske skulle ha blivit. Jag minns den dagen som en dag då människor i Sverige nästan hyperventilerade i kollektiv lättnad över att "någon gjorde något".

Som barn fick jag lära mig att det är viktigt att människor går samman, och kämpar tillsammans. Men jag fick också lära mig att vi som individer längtar så mycket efter att tillhöra en grupp att vi lätt, för gemenskapens skull, kan förlora oss själva och göra sådant som vi innerst inne kanske inte vill.

Mina föräldrars och min mormors erfarenheter från kriget har lett till att jag tvärbromsar så snart jag tycker att människor börjar agera i ett slags

kollektivt rus. Det spelar ingen roll om det är något härligt som en rockkonsert där publiken sträcker tändare i luften - jag lägger armarna i kors.

Den 30 november florerade ett entusiastiskt email på nätet som uppmuntrade oss icke-nazister att skicka ett tackmail till de fyra tidningarnas chefredaktörer. Vi skulle skicka emaillet vidare till alla vi kände, målet var att de fyra chefredaktörerna skulle få 5 miljoner tackmail var. Några timmar senare kommer en kontraorder, en varning att inte skicka tackmailet, att det var en konspiration, utskickat av nazister för att spränga tidningarnas servrar. Sic! Vi människor VILL göra goda handlingar och jag tror - tyvärr - att en glad entusiast kan få med sig många människor, kanske flera miljoner, bara syftet verkar gott.

En annan situation som hände den 30 november, visar hur spänt det var hösten 1999. En grannne till Anders och Angelica ser att det leks med

vapen och han ringer polisen. Åtta bilar med trettio poliser, inkluderat Malmös piketstyrka, rycker ut i skottsäkra västar och k-pistar och stormar fastigheten. Den första de möter när de brutit sig in genom den olåsta dörren är en tioårig flicka, lillasyster till Anders flickvän Angelica och de riktar sina vapen mot henne. Hon får en svår chock.

Å ena sidan, om unga våldsamma män misstänks ha olagliga vapen är det bra om grannar är observanta och det är bra att polisen har hög beredskap och rycker ut för att skydda medborgarna mot nazistiskt våld. Å andra sidan, tycker jag att händelsen visar vad rädsla kan ställa till med. Som Martin säger i filmen: *"Så står dom där i ett v, riktar vapen på oss, precis som om de är beredda på krig."*

Självfallet var, efter allt som hade hänt, också poliserna rädda. De tog det säkra före det osäkra. Både för sina egna livs skull och för andras. *Men kunde de ha agerat på annat sätt?*

Mordhot, dödslistor och annan politisk terror är ett hot mot demokratin eftersom rädsla gör att människor inte vågar tala, skriva eller vittna. Rädsla ökar avståndet mellan människor, men om vi vill bekämpa nazism och fascism är det vår egen rädsla vi måste bekämpa.

Om vi demoniserar människor och utesluter dem ur samhället gör vi det till en fråga om gott och ont och vi fråntar oss därmed vårt eget ansvar för det samhälle som är. Politik handlar om samhället och samhället består av alla människor tillsammans.

Av de 62 nazister och HA-medlemmar som tidningarna hängde ut var nio killar 20 år eller yngre. Tjugo av dem var mellan 21 och 25 år. Fyra av dem hade fyllt 25 år. Resten, 29 personer, var 25 år eller äldre.

Jag vet inte var gränsen mellan barn/ung och vuxen går, det enda jag vet är att alla skinnskallar som jag har talat med valde sin tillhörighet när de var fjorton år. Var fanns samhället då?

DET KRÄVS EN HEL BY FÖR ATT UPPFOSTRA ETT BARN VÄL

Det afrikanska ordspråket - Det krävs en hel by för att uppfostra ett barn väl - har följt mig under det år jag har arbetat med *"Vem bryr sig!"*

Tv:s program "Mitt i naturen" berättade hösten 2000 om utrotningshotade noshörningar som planterats in i en nationalpark för att skyddas. Men noshörningar blev brutalt och oprovocerat dödade av elefanter som också var inplanterade.

Först förstod man ingenting eftersom dessa två arter alltid har levt i fred med varandra. Sedan insåg man att elefantligisterna var vuxenlösa ungdomar. Genom att skjuta av vuxna elefanter och förflytta de unga, så hade de unga elefanterna inte bara förlorat sina föräldrar utan också sin stam och sin hemort. Och därmed sin naturliga uppfostran. De unga elefanterna blev parkens värstingar men de lugnade ner sig när man planterade in vuxna, erfarna elefanter.

”Att rädda barnet är det enda sättet att bryta våldets onda cirkel”

(Gitta Sereny)

Programmet berättade att elefanter har en lång socialiseringsprocess. De vuxna elefanterna är viktiga för de ungas förmåga att leva i stammen och elefantungar är lika känsliga som människobarn.

Ellen Key namngav 1900-talet som barnets århundrade och på många sätt har också vår kunskap om barnen och deras behov ökat under detta sekel. Vi rör oss hemtamt med ord som pottränning, förträngning, trauma, projicering etc.

Men rent konkret, hur har vi använt oss av vår kunskap? Var femte elev går ur skolan med bristande kunskap i basämnen. Antalet självmord har minskat i stort men istället ökat bland barn och unga. Amerikanska rapporter visar att två av tre trettonåringar har förstadiet till åderförkalkning, att orsaken är samhället och stressen som de unga lever under. I Sverige talar vi om okoncentrerade barn och ger problemen namn som t ex DAMP.

Fram till 12 års ålder, ungefär, är barn gulliga – kanske i betydelsen ”hanterliga”. Sedan när de kommer i tonåren och börjar ifrågasätta oss vuxna, våra liv och våra värderingar, så bemöter vi dem som besvärliga. Det är provocativt. Och det kanske är så det ska vara? Även Sokrates kritiserade sin tids ungdomar och han uttryckte sig så att man skulle kunna tro att det var sagt idag. Men det spelar ingen roll om det är biologiskt eller kulturellt, det viktiga är frågan: *Hur förhåller vi vuxna oss när vi blir provocerade? Ska vi gå undan eller ska vi stå kvar?*

Under förra århundradet har vi insett uppväxtens betydelse, men vi har också skylldet mesta

– om inte allt – på föräldrarna. De har näst intill ensamma fått bära ansvaret för hur ett barn mår och hur det sedan fungerar som vuxen. Det anses vara föräldrarnas fel om deras unge bli nynazist, värsting, kriminell eller anorektiker.

Vi vet att barnet genomgår vissa viktiga faser som t ex bajsåldern och trotsåldern, men när barnet blir tonåring så är det precis som om vår kunskap tar slut. Vi talar sällan, eller aldrig, om den socialiseringsprocess som gäller för människan och hennes ungdomar.

Ändå lever vi i en ungdomskultur – men ungdomskultur står mer för en frånvaro av vuxna. Ungdomar är varandras förebilder och det är fullständigt absurt. Kompisar vet väl inte mer om livet och samhället än vad den unge själv vet?

I ettårsåldern lär barnet sig att gå och genom föräldrarnas framsträckta armar förstår det att den vuxne tar emot om det faller. Tonåren är den ålder då den unge ska gå bort från föräldrarna, ut i samhället, till oss andra. Men vem sträcker ut armarna och hälsar dem välkomna, vem tar emot dem om de faller? *Hur ska föräldrarna klara sin del av separationen när barnet inte har ett välkomnande samhälle att gå ut till?*

I mitt psykologilexikon förklaras ordet socialisation med; individens inväxande i samhället varvid värderingar, attityder, normer osv tillägnas och blir en del av personligheten.

Egentligen handlar det bara om att använda oss av demokratins och yttrandefrihetens möjligheter. Om att föra en ständig diskussion kring etik och seder, om normer och om hur vi bemöter varandra. Om att lyssna och tala och på så sätt visa vem vi är och var vi står, vad vi tycker och vad vi vill. Detta är inte bara ett stöd för de unga, utan också vägen till en levande demokrati.

VAD KÄNNETECKNAR DRÖMMEN OM EN DEMOKRATI?

Anders säger i filmen: *”Var nånstans nästan du vänder dej i ett svenskt hem, så sitter dom och gnäller vid frukostbordet, så slår dom ihop tidsningen och säger, nå nu ska jag gå och jobba, och så glömmer dom det.”*

Allas lika möjligheter, allas lika rätt, rätten att leva.

Men också rätten att kämpa.

Om det finns bra och dåliga demokratier så kan man säga att en bra demokrati kännetecknas av att människor visar sin vilja och sitt missnöje

genom direkta aktioner, strejker, massprotester, demonstrationer, med mera. Vi klagar på demokratin – och säger att den inte existerar. Men om en av definitionerna för en demokrati är rätten att kämpa, att protestera, att vara en motkraft så handlar demokratin mycket om oss själva och vår egen förmåga att säga nej.

Människor som protesterar, som säger nej, tolkas ofta som att vara emot utvecklingen och kallas föraktfullt för bakåtsträvarer. Det är nästan fult att säga nej. Men ett samhälles balans bygger på att några drar och några bromsar. Att säga ingenting är i princip detsamma som att hålla med, att hoppa på tåget, att låta hjulen rulla. *Men vem vill ha en bil utan bromsar, och vem vill ha ett samhälle utan protester?*

Davids pappa Börje kämpade i många år mot nedläggningen av sockerbruket i Roma på Gotland. Det var inte många som engagerade sig och efter några års kamp lades fabriken ner. Börje fick arbete på sockerbruket i Köpingsbro utanför Ystad och hela familjen flyttade dit. David började i högstadiet i Ystad och blev mobbad för sin dialekt. Efter ett tag upptogs han i det nazistiska gänget. Detta var vad som hände EN av de många familjer som förlorade sitt arbete på grund av storpolitiska beslut, och pappan säger:

"Idag ska allting vara så stort, du har inget inflytande. Din röst betyder ingenting. Ingen hör den."

För ett ungt hjärta är slutsatsen given när pappans kamp går om intet; demokratin fungerar inte, alltså är det lika bra att störta den. Jag vet inte om det var så sonen tänkte, associationen är min egen, men den känns inte särskilt långsökt.

Pappan kämpade i demokratins namn för sin och bygdens arbetsplats – rävsax; att föregå med gott exempel och kämpa för demokratin, men på vägen förlora sin son till nazismen.

Nu slutade det lyckligt för den här familjen, men jag förstår den vanmakt som uppstår när man i demokratins namn kämpar för något och inte vinner gehör.

Flera av de här killarna tycker att de har "tagit saken i egna händer", och de våldsamma och kriminella killarna stäl inte bara till sig själva, utan till rörelsen, till kampen. De har fått något att kämpa för, det vill säga att störta samhället, och många av de här killarna är också påtagligt företagsamma. Som Tobias berättar om sin tid som nazist:

"Innan har man levt för det, man har haft 25 timmar om dygnet att framställa propaganda, trycka ut flygblad, vika flygblad, dela ut flygblad,

ordna konserter, ordna möten, ordna demonstrationer, trycka klistermärken, tröjor och sälja grejer. Ordna band till spelningarna. Det tar 25 timmar per dygn. Men jag gör ingenting av det idag, så det är rätt mycket dötid."

Karl-Olov Arnstberg (professor i etnologi) och Jonas Hållén (frilansjournalist) skriver i DN den 6 juli 2000: *"Att vara "gammal nazist" är detsamma som paria, till skillnad från vänsterextremism, där den offentliga uppfattningen är, att det handlar om ungdomar som vilseletts i sin längtan efter ett bättre samhälle. Vi vill med vår rapport markera att nynazismen är en visserligen hatisk, ofta dåligt underbyggd, ibland rent förvirrad, men ändå politisk protest. Det är en reaktion på segregation, maktlöshet och upplevda orättvisor, precis som många andra proteströrelser."*

Hösten 2000 var filmens killar mellan 17 och 25 år.

1990, då när nedrustningen av vårt sociala Sverige började, var de mellan 7 och 15 år. 1997 levde var sjätte förskolebarn i familjer med inkomster under socialbidragsnormen.

2001 sades det på nyheterna att 150 000 svenska barn lever i fattigdom. Eva Kärve, docent i sociologi, sa i en intervju i tidningen Arbetet 20 juli 2000 att familjen effektivt är sönderslagen och att man inte kan köra sönder en vuxen befolkning utan att barnen drabbas.

Det sägs ofta att nynazister har växt upp i invandrarfientliga familjer. Jag har inte funnit att det är så. Tvärtom. Av de sju killar jag har träffat har åtminstone fyra växt upp i klart anti-rasistiska familjer. Bara två av killarna har föräldrar, där en av dem eller båda, har uttryckt invandrarfientliga åsikter.

En av killarna lever med en ensamstående mamma.

En växte upp med sin mamma och en styvpappa.

En växte upp med båda sina föräldrar fram tills han var 10. När han var 15 dog modern och han sattes på fosterhem.

En av dem levde med sin far mellan han var 5 och 15.

Tre av killarna, växte upp med båda sina föräldrar, vilka fortfarande lever tillsammans.

En återkommande fråga är hur jag har orkat att lyssna på killarna och allt det hemska de berättar. Det har inte varit lätt. Vissa möten har känts som att frontalkrocka med långträdare. I perioder har jag haft stort behov att bara krypa ner under täcket, för att i lugn och ro smälta det jag har fått höra.

Professor James Garbarino har i över tjugofem år forskat om våld och dess effekter på barn och ungdomar i hela världen. I sin nyutkomna bok *"Pojkarna som gått vilse – varför våra söner blir våldssamma och hur vi kan rädda dem"* skriver han om unga män som dömts för grova våldsbrott: *"Jag intervjuade var och en av dessa pojkar under ett antal veckor, för att lyssna på deras berättelser. Det var naturligtvis inte första gången som de talade med vuxna om sina liv och brott; alla hade blivit förhörda och gått igenom diverse tester flera gånger. Men varenda en bekräftade att han aldrig hade fått berätta hela sin historia."*

"Jag tycker inte om din åsikt, men jag är beredd att dö för din rätt att uttrycka den."
(Voltaire)

För mig blev det påtagligt i mina första möten med framför allt Anders och Tobias. Båda berättar för mig något av det värsta de har gjort, och båda visar lättnad när de har berättat. Jag tror att jag är den förste vuxne som Anders har berättat för om skruvmejseln, och jag tror att min och Anders relation började just där när han hade gjort det. Och när det gäller Tobias uppfattar jag det som att han, vid vårt första möte, gav mig det som han trodde att jag som mediaperson ville ha. Vårt nästa möte är helt annorlunda, det är då han berättar om sin ångest.

James Garbarino skriver också: *"Jag accepterade naturligtvis inte de våldshandlingar som pojkarna hade begått. Men så småningom kom jag fram till att man faktiskt kan förstå en fasansfull handling, och låta bli att döma människan som har begått den, bara man utgår från en grundläggande respekt för förövarens mänsklighet. Man får inte falla för frestelsen att demonisera honom, vad han än har gjort."*

Jag tror att den starka närvaron i filmen mycket ligger i att jag medverkar i den. Dels att jag reagerar på det som killarna säger, men också att jag visar mina reaktioner och min ståndpunkt. Det var ett tidigt och medvetet beslut, att jag måste vara jag, att jag inte ska gömma mig bakom min yrkesroll utan visa mig som den jag är.

En del människor som ser filmen blir frustrerade, i alla fall i början av filmen, för att jag låter killarna säga sina åsikter och för att jag inte säger emot mer än jag gör. Hitills har det handlat om människor som arbetar inom media eller filmbranschen, mitt sätt att vara med i filmen är ett brott mot de journalistiska konventionerna. En redaktör till exempel, sa att han saknade den Kyli-ga Korrekta Journalisten.

Det är ett medvetet val att visa min egen personliga frustration, att inte klippa bort mina tillkortakommanden, den möjlighet en journalist alltid har. Han eller hon kan dessutom skaffa kompletterande fakta efter en intervju. Det är att dölja personen bakom yrkesrollen och jag ansåg att just denna film och just detta ämne krävde att jag inte gjorde det. Mina intentioner var att jag på detta sätt skulle minska rädslan.

I ett personligt möte med en människa kan man inte vara en faktamaskin, man är inte ett vandrande uppslagsverk, man kan inte ha alla svar – vi måste få vara människor som inte alltid vet, inte alltid kan och jag tror att svaret ligger där; att vara oss själva.

På sätt och vis var det en chock för mig att upptäcka hur lite fakta jag hade att sätta emot. Hur blockerad jag kunde bli när jag fick höra riktigt hemska åsikter, ibland kändes det som om hela hjärnan brann upp. Detta tvingade mig att söka andra förhållningssätt, sådana som jag hanterade. När Anders till exempel säger att förintelsen inte har existerat är det meningslöst att säga – jo det har den visst – nej det har den inte, – jo det har den visst. Och sen slå honom i huvudet med fakta och siffror och tro att jag når fram genom det.

Anders: *"Hur kan du vara 100% säker på att vi har fel?"*

Jag: *"Då kan man diskutera och säga att det finns ingenting man kan vara hundra procent säker på. Eller hur, det håller du med om? Då kan man säga, att ingenting man upplevt själv kan man veta. Men då kan du ju inte veta motsatsen heller."*

Anders: *"Jag har sagt att jag anser att den inte har ägt rum, fram till den dan jag får hundra procentigt bevis på att den har det."*

Vi kan inte förändra en annan människa på stående fot, vi måste respektera varandra för de val vi gör eller har gjort i livet, men vi kan ge impulser. Och jag hör att Anders backar en millimeter i ovanstående dialog. Min kommentar – du kan inte veta – kom han också tillbaka till vid flera olika tillfällen med en påtaglig hunger att diskutera mer.

Ytan, attityderna, attributen; många av de här killarna såg att de fick mycket kraftiga reaktioner när de satte på sig en t-shirt med jättestort hakkors på bröstet. Men de alla förstod inte fullt ut vilka krafter de faktiskt satte igång.

David menar att människor kan inte ha varit så hemiska som man säger att de var i Hitlertyskland.

Vi har kommit till ett brott i tiden; den nya generationen har ingen direktkontakt till andra världskriget och förintelsen, det är bara ord för dem. För de unga är nazism och rasism ungefär samma sak, de känner inte skillnaden, och det värsta är – många vuxna gör det inte heller.

När jag gick från klass till klass på en högstadieskola, sammanlagt mötte jag 600 elever, fann jag att flesta inte visste vad ordet ideologi betyder. Och jag chockades över att det tycktes vara så få elever som hade vuxna som talat med dem om vilka värden vi måste kämpa för.

Hur ska man kunna förklara det hotfulla med nazism och fascism om vi vuxna inte ger de unga kunskap om grunderna? Det är viktigt att föra historien vidare till våra barn. Det är viktigt att vi kan vår historia och kan möta upp med fakta. Men det handlar inte bara om det. I lika hög grad handlar det om att diskutera etik. Moral. Levnadsormer.

Ett annat svar på frågan hur det kan vara att killarna öppnar sig för mig, så som de gör, är nog det att jag var beredd på att skapa en relation till dem. Jag ställde mig inte utanför och fördömde dem, utan gick in i deras känslomässiga verklighet så långt det var möjligt för mig som ickenazist.

Det är inte heller min uppgift att döma, vare sig som filmare eller medmänniska. Det är rättstaten som ska göra det, döma människor för de brott som begås. De här killarna har gjort grova saker, men jag slapp att konfronteras med det direkt för när jag börjar filma dem hade de dömts för sina brott och suttit av dem.

Om det stämmer att många unga killar söker sig till nazism för att de söker tydliga gränser, så blev jag förmodligen en tydlig person för dem. Och i detta byggdes ett förtroende.

Min mor har berättat om en pojke, i huset där hon bodde i Berlin, som var arg på sin pappa och anmälde honom till polisen för att han lyssnade på

utlandsradion. Polisen kom och tog hela familjen.

Många av våra ungdomar vet faktiskt inte vad de sysslar med när de tar till mordhot, dödslistor och annan politisk terror, men vem är det som ska berätta det för dem?

Ingen föds nazist eller moderat eller socialdemokrat. Det är en konsekvens och ett val utifrån det samhälle som är, och vi måste fråga oss vad det är som får unga att välja denna extrema människofientliga ideologi.

Vi får inte agera ohumant i en demokrati, det strider mot dess grundläggande värderingar, vi måste hitta andra lösningar och förhållningssätt. Politik handlar om att bygga ett samhälle som fungerar så optimalt som möjligt för människan, både som individ och grupp.

Under det gångna året har jag fört en ständig inre diskussion om vad demokrati är, och hur den ska levas, och jag har till och med fört debatten i mina drömmar om natten.

*”Ett samhälle är
mänskligt när dess
medlemmar bekräftar
varandra.”*

(Martin Buber)

Ibland tycker jag att vi agerar som om demokratin var oss något givet. Något som vi fått och som alltid finns. Men demokratin är inte slutet på en saga – och sedan levde de lyckliga i alla sina dagar. Demokratin är bara början, den måste levas och läras, om och om igen.

Det är vi vuxna, samhälle och skola, som ska ge våra unga människor kunskap, verktyg och vilja att utveckla samhället – i motsats till att vilja störta det. Det här året har lärt mig att jag för demokratins skull måste kämpa emot min egen blyghet, att lära mig att våga säga vad jag tänker och tycker, även inför många människor, inför okända eller inför människor som inte tycker som jag. Och det är inte så farligt som jag trott, har jag upptäckt. Har jag fel så kan jag bara få kunskap om det på ett enda sätt; genom andras reaktioner, reaktioner som springer ur deras erfarenheter.

Den israeliske religionsfilosofen Martin Buber sa: Ett samhälle är mänskligt när dess medlemmar

bekräftat varandra. Precis! För vad menas med att bekräfta? En av mina elever gav mig betydelsen: att ge och få svar.

För att klara det måste vi söka vad vi står för - och agera där vi är. Lära oss att tala, men också att lyssna – även att lyssna på oss själva. Vi måste lära oss att säga nej.

Och vi måste ta oss tid.

Leif Manfred som arbetat med värstingar i Västerås jämförde det med att åka motorcykel. I höga hastigheter får man tunnelseende, man kan inte se vad som händer vid sidan om. När vi rusar på i vårt vardagsliv, utan att stanna upp, hinner vi inte se vad som händer i vår omgivning, vi hinner inte reagera när vi kanske skulle behöva göra det.

Om en skitig, illaluktande alkoholist tar sikte på mig kan jag bli fullständigt skräckslagen och reflexen är att gå över på andra sidan gatan – men egentligen reagerar jag så bara när jag har bråttom. När jag tar det lugnt, finns det tid och kraft över till ett extra ord i mötet med det oväntade. Det är inte lätt, stressen i sig tycks föda stress. Men jag tror att det är det "offer" var och en måste göra för att demokratin ska fungera; att ta oss tid.

FRAMTIDEN

Om människorna som levde i hitlertyskland brukar vi säga; att de visste vad som skedde men de valde att inte se.

Då kan man fråga sig; *vad är det vi vet idag – som vi inte tar ansvar för? Som framtidens människor kan döma oss för om 50 år, för att vi visste, men inte gjorde?*

Mitt svar är; vi vet det vi behöver veta för att barn och unga ska må bra och växa sig starka.

Vi VET. Vi har kunskapen.

Och makthavarna VET. De har också kunskapen!

Ändå bygger vi inte vårt samhälle i enlighet med detta.

Skulle vi fråga makthavarna varför de inte, till exempel, satsar på musik, sång, teater, film, konst för de unga så säger de inte: *–Noggranna undersökningar visar att hög konsumtion av kultur är farligt för unga människor.*

Eller på föräldrars, elevers och lärares krav att klasserna inte får bli för stora, svarar de inte: *–Rapporter visar att barn i stora klasser, med få lärare, har större förmåga att ta till sig kunskap än barn i mindre klasser...*

Det säger de inte. Självklart inte. Det vet varenda människa, att det inte är sant och om någon

skulle säga det så skulle vi bli oerhört upprörda.

Men indirekt är det just det som sägs om och om igen, men vi hör det inte för det döljs bakom de försåtliga orden; det finns inte pengar. Det krävs en hel by för att uppfostra ett barn väl och det finns egentligen bara ett enda vi: Alla vi vuxna. Som tar hand om alla våra barn och ungdomar! Tillsammans.

IDEOLOGI sammanhängande system av (politiska) idéer och värderingar som på ett övergripande sätt styr verksamhet e.d.

ETIK läran om (god) moral, synonym sedelära

SEDELÄRA läran om god moral

MORAL uppfattningen om rätt och orätt som styr värdering av handlingar, allmänt rådande el. individuell

CIVILKURAGE förmågan att utan fruktan hävda sin egen ståndpunkt gentemot överhet e.d., och trots risk för straff e.d. (Norstedts svenska ordbok)

KURAGE (moraliskt) mod

PRODUKTIONSUPPGIFTER

MEDVERKANDE

Anders Friis & Angelica Kronkvist
Tobias & Lina Weikel
Eva & Tobias Kågström & katten Majsan
David, Eva & Börje Boberg
Martin Lindblad
Per-George Uddgård
samt Mats & Rasmus Ericksson & Birgitta Müllern
Mia, Elin & Per Böcker

RÖST

Thomas Botwid

FOTO

Niklas Forshell, Mårten Hård, Dennis Trulsson, Joakim Strand

LJUD & REGIASSISTENT

Malin Gülich

KLIPPNING

Ylva Floreman, Mårten Hård

KLIPPASSISTENT

Axel Danielsson

PRODUKTIONSKOORDINATOR

Cecilia Höglund

EKONOMIANSVARIG

Anne Nyman

MUSIK

Hedningarna: Graucholorfen från CD:n Hippjokk/Silence Records

PRODUCERAD AV

Peter Holthausen/FilmHaus AB

i samproduktion med

SVT

Film i Skåne

Ett speciellt tack till

Tomelilla kommun, Ystad kommun, Simrishamn kommun

Filmen är 58 min lång.

Ansvarig utgivare Peter Holthausen

© FilmHaus Lagnö AB 2000

DISTRIBUTION

FilmCentrum